

«Jeg tror lærerne bryr seg om hvilke kilder vi bruker, men de pleier ikke å si noe om det»

Vg3-elevs syn på hvordan de har lært å vurdere kilder i grunn- og videregående skole og en undersøkelse av kildevalg og kildeføring i arbeidet med Holbergprosjektet i skolen.

Av Anne Brit Ingholm

Skolebibliotekar

Mailand videregående skole

03.04.2023

Forord

Da jeg fikk mulighet til å delta i Holbergprisen i skolen takket jeg umiddelbart ja. Jeg har jobbet som skolebibliotekar i videregående skole i 15 år og har i hele denne perioden undervist i kildeføring og kildesøk. Et forskningsprosjekt var en gylden mulighet til å undersøke hvilke tanker elever har rundt kildebruk i skolen og hvordan de forholder seg til kilder og kildeføring i egne oppgaver.

Takk til psykologilærer Helene Moe Olsen som inviterte meg inn i prosjektet som hun gjennomførte i sin klasse i Psykologi 2. Takk også til min gode kollega i skolebiblioteket ved Mailand videregående skole, Kristin Aamodt, som har kommet med uvurderlige innspill underveis i mitt forskningsarbeid. Min leder, Anne Kristin Baalsrud, fortjener en takk for at hun alltid legger til rette for faglig utvikling og ser skolebibliotekets viktige rolle som pedagogisk arena i elevenes læringsarbeid. I tillegg vil jeg takke medielærer Alf Dyblie som hjalp til med teknikken rundt opptak av intervjuer. Takk også til skolens IT-ansvarlig, Kyrre Byklum, som bistår når teknikken svikter og som gjennom gode samtaler holder oss oppdatert på teknologisk utvikling en skolebibliotekar bør kjenne til.

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Hvordan Holbergprosjektet er relevant i min egen arbeidshverdag	4
Hva ønsker jeg å undersøke?	4
Metodevalg	6
Kort informasjon om Zotero og bruk av Zotero på Mailand vgs	7
Hva avdekket fokussamtalene?.....	7
Hva lærte elevene om kildekritikk på barneskole og ungdomsskole?	8
Hva har elevene lært om kildekritikk i videregående?.....	8
Hvordan leter og vurderer elever når de velger kilder?.....	8
Er det et kompetansemål i oppgavetekster å skulle reflektere rundt valgte kilder?	9
Er det vanskelig å finne argumenter fra begge sider av en sak?	10
Ber elever om hjelp til å finne kilder eller å vurdere kilder?	10
Får elevene tilbakemeldinger på kildebruk og kildelisteføring i oppgaver?	11
Kilder på eksamen.....	12
Veien videre som student? Kan elevene nok om kildekritikk og tror de det finnes et kurstilbud?.....	12
Hvilke ønsker og forslag til forbedring har elevene?	13
Hva tenker elevene og skolebibliotekaren om Chat-GPT?	14
Min gjennomgang av kildeføringen til Holbergprosjektet og refleksjoner over elevenes nivå.....	14
Hvilke kilder brukte elevene i forskningsoppgavene og var betalingsmurer et problem?	16
Svakheter ved undersøkelsen.....	17
Konklusjon.....	17
Kilder:	18
Intervjuguide	20

Hvordan Holbergprosjektet er relevant i min egen arbeidshverdag

Skolebiblioteket har undervist i kildehåndteringsverktøyet Zotero i nærmere 15 år og har gode rutiner for opplæring i bruk av verktøyet for elever på studiespesialiserende løp og påbygg til generell studiekompetanse. Formålet med opplæringen er å gjøre elevene i stand til å føre kilder korrekt og effektivt og på den måten bidra til å gjøre dem studieforberedt. Opplæringen foregår i regi av skolebiblioteket og i samarbeid med norsklærerne på Vg1, og igjen med norsklærerne på Vg3 når det repeteres i forbindelse med utforskende litterær oppgave. I påbyggsklassen må vi gjøre alt i løpet av ett år, men også her samarbeides det med norsklærer. Når vi holder undervisningsøkter i kildehåndtering kombineres det som regel med enkel opplæring i kildesøk. Samtidig er det viktig at informasjonstrykket ikke blir for stort eller øktene for lange. Da mister elevene oversikten over hva som er formålet med opplæringen. Vi må altså velge våre fokusområder med omhu og kildehåndteringsverktøyet Zotero er det vi bruker mest tid på. Skolen forholder seg til APA7 som referansestil.

Hva ønsker jeg å undersøke?

Skolebiblioteket har det formelle ansvaret for opplæring i kildehåndtering, men det er likevel lærerne som er tett på elevene i hverdagen og som kan gi direkte tilbakemeldinger på hvordan elevene mestrer kildehåndteringen. Dersom opplæringen skal være relevant og riktig er det helt nødvendig at lærerne følger opp og gir tilbakemelding hvis elevene gjør ukloke kildevalg eller oppgir kilder unøyaktig eller ukorrekt. Her har skolebiblioteket liten mulighet til å følge opp i det daglige læringsarbeidet. Jeg har et eierforhold til og god oversikt over opplæringen som gis i kildeføring, men jeg ønsket å finne ut mer om hvilke tilbakemeldinger som gis av lærerne.

Jeg ønsket også å få innblikk i hvilken opplæring elever får i kildekritikk. Dette er et område hvor biblioteket ikke er involvert, og dermed vet lite om hvordan det undervises i kildekritikk i de ulike klasserommene. Læreplaner for fellesfagene samfunnskunnskap, engelsk, naturfag, norsk og geografi nevner alle kritisk tenkning og kildevurdering som viktige elementer i fagene. Dette bør bety at det undervises i kildekritikk i samtlige fag. Ifølge læreplanene skal elevene i samfunnskunnskap «innhente og bruke informasjon fra flere og ulike typer kilder for å ta opp forhold i samfunnet og i egne liv. De skal kunne gjøre en kritisk vurdering av kildene med tanke på formål, tendens og hvor pålitelige og relevante de er». I naturfag skal elevene «drøfte aktuelle helse- og livsstilsspørsmål og vurdere pålitelighet i informasjon fra

ulike kilder». I engelsk skal de «lese og sammenligne ulike sakprosattekster om samme emne fra forskjellige kilder og kritisk vurdere hvor pålitelige kildene er». I norskfaget skal de «orientere seg i faglitteratur, vurdere kilder kritisk og skrive fagartikler som greier ut om og drøfter norskfaglige emner» og i geografi går de i detalj om at «læreren skal planleggje og leggje til rette for at elevane får vist kompetansen sin på varierte måtar som inkluderer forståing, refleksjon og kritisk tenking, i ulike samanhengar» (Kunnskapsdepartementet, 2019a, 2019d, 2019b, 2019c). Jeg har vært bekymret for om det er nok struktur og planer for undervisningen i kildekritikk som sørger for at alle elever får lik og god opplæring. Jeg ser på dette som et viktig ledd i å studieforberele elevene og har tenkt at skolebiblioteket kanskje burde være mer involvert i planleggingen og gjennomføringen for å sikre at alle elever får samme kursing, slik vi gjør med Zotero og kildeføring. Jeg har ikke noe grunnlag for å tro at undervisningen ikke er god nok på vår skole, men et stadig fokus i mediene på at studenter kan for lite om kildekritikk, kildesøk og kildeføring (Bjørnfeldt, 2019; Høydal, 2014) har gjort at jeg ønsket å vite mer om hvilken opplæring elevene våre får i klasserommene. I forbindelse med min deltakelse i Holbergprosjektet i skolen ønsket jeg derfor å undersøke hva elevene selv mener om opplæringen som er gitt i kildekritikk både i grunnskolen og som elever på Mailand videregående skole.

En annen ting som bekymrer en skolebibliotekar, er tilgangen til kilder for elever i videregående skole. Som voksen møter jeg svært ofte på betalingsmurer når jeg søker kilder og stort sett kommer jeg forbi disse fordi jeg har privat abonnement eller en institusjonspålogg som gir meg tilgang. Jeg var spent på hvordan dette fortoner seg for elever og om de ville be om hjelp hvis de møtte på betalingsmurer i sitt forskningsarbeid. Det er et paradoks at læreplaner som stiller krav til at elever skal lære om og stole på redaktørstyrte medier ikke ser ut til å ta inn over seg at elever ofte ikke har tilgang til disse kildene og mediene.

Det utpekte seg fort fire områder det var relevant å undersøke for min egen lærerrapport. Jeg ønsket konkret å finne ut hvordan elever ved Mailand videregående oppfatter den opplæring de har fått i kildekritikk gjennom skoleløpet, hvilke tilbakemeldinger de får på sin kildeføring og hvordan det påvirker hvor korrekt kildeføringen blir. Til slutt ønsket jeg å se på hvilke typer kilder elevene har brukt i forskningsarbeidet. Dette er et stort felt å undersøke, men det kan gi nyttige svar og kanskje en mulighet til å forbedre vår egen opplæring.

Metodevalg

For å finne svar på mine spørsmål valgte jeg å bruke kvalitativ forskningsmetode og intervju tre fokusgrupper. Mine fokusgrupper bestod av fem elever fra hver av de tre Vg3 klassene fra studieforberedende utdanningsløp som deltok i Holbergprosjektet, totalt 15 elever. Totalt på trinnet er det syv klasser fordelt på studieforberedende, medier og kommunikasjon med studiekompetanse og påbygg til generell studiekompetanse. I mine undersøkelser er altså litt under halvparten av klassene på trinnet representert. Jeg forsøkte å ha god kjønnsbalanse, men jeg har ingen kjennskap til elevenes prestasjonsnivå. Alle elevene er anonymisert og jeg stilte ingen spørsmål om lærere eller fag, kun spørsmål om kildekritikk generelt. Jeg ville ut ifra svarene jeg fikk kunne foreta det som kalles en moderat generalisering av hvordan elevene oppfatter opplæringen i kildekritikk (Tjora, 2021, s. 268). Jeg kan ikke slå noe helt fast, men basert på svarene vil jeg kunne dra noen slutninger om hvordan elever føler seg rustet til å utføre kildekritikk basert på hva de har lært gjennom skoleløpet. I tillegg til intervjuene vil forskningsrapportene gi meg viktige svar. Her vil jeg kunne se både hvilke kilder de valgte å bruke og hvor nøyaktige de var i selve kildeføringen og dette igjen vil si noe om hvordan tilbakemelding fra lærere har påvirket kvaliteten på kildeføringen. Mitt datagrunnlag blir derfor både intervjuer og de innleverte rapportene. For å rekke tidsfrister valgte jeg å intervju elever fra alle de tre Holbergklassene om kildekritikk og tilbakemeldinger fra lærere, men forholdt meg kun til klassen i Psykologi 2 når jeg vurderte nøyaktigheten i kildeføring og valg av kilder.

Jeg valgte fokusgruppe fremfor enkeltintervjuer ettersom det var klasseopplæring jeg ønsket å undersøke, og at det derfor kunne være gunstig og naturlig at elevene kunne diskutere sammen om hvordan undervisningen var gjennomført. Slike samtaler kan virke mindre truende og gi økt deltagelse ifølge Tjora (2021, s. 137–138). Jeg var også tydelig på at jeg ikke undersøkte hva de tenkte om opplæringen de hadde fått i Zotero og kildehandtering fra skolebiblioteket, men at det dreide seg om opplæring i kildekritikk i klasserommet og tilbakemelding på kildevalg og kildeføring fra lærere. Dette for å unngå at de følte at de måtte si noe positivt om skolebiblioteket. Det tror jeg var fornuftig og jeg tok avgjørelsen om dette etter å ha lest Tjoras bok om kvalitativ forskningsmetode og viktigheten av å unngå at intervjuobjektene forsøker å gi svarene de tror jeg vil ha (Tjora, 2021, s. 130).

For å finne ut hvilke typer av kilder elevene endte opp med å bruke i Holbergrapporten valgte jeg å se igjennom kildelistene til elevene fra Psykologi 2. Disse skulle likevel få en tilbakemelding fra meg på om de hadde ført kildene korrekt og hva som burde endres. Det ga

meg et godt grunnlag for å si noe om kildevalget som er gjort. Ideelt sett kunne jeg ha sett igjennom kildelistene til alle tre Holbergklassene, men det ville være for tidskrevende med tanke på innleveringsfrist for både elevrapporter og min egen lærerrapport.

[Kort informasjon om Zotero og bruk av Zotero på Mailand vgs](#)

Til tross for at jeg ikke stilte konkrete spørsmål om kildehåndtering så var det flere av elevene som snakket om opplæringen som var gitt av skolebiblioteket i kildehånderingsverktøyet Zotero. Jeg tenker derfor at det kan være på sin plass å kort nevne hva Zotero er og hvordan programmet fungerer. Zotero er et verktøy for kildehåndtering som er gratis og åpent for alle og kan lastes ned til både PC og Mac. Zotero fungerer slik at man fra et ikon i en nettsides url kan klikke informasjon om kilden inn i Zotero. Ideelt sett skal Zotero ta med seg informasjon om forfatter, dato, tittel, url, type nettside, forlag (hvis det er snakk om bøker) og annen relevant informasjon som kildeføring krever. Zotero integreres i Word slik at informasjon om kilder raskt og enkelt kan hentes opp og klikkes inn i en oppgave når man skriver. Man velger selv hvilken kildestil som skal brukes i et dokument og ved enkle tastetrykk settes det inn kilder i løpende tekst og i kildelisten basert på hvilke opplysninger man har samlet inn om en kilde i Zotero. Hvis opplysningene er fullstendige så blir det korrekte kildehenvisninger, men dersom man har vært unøyaktig med å få med nok informasjon om en kilde (for eksempel forfatter, tittel og dato) så vil kildeføringen bli mangelfull. Det er derfor helt nødvendig at elever sjekker hvilken informasjon som er lagret og fører inn manuelt det som eventuelt måtte mangle i innholdsfeltene i Zotero. Elever som går studieforberevende og påbygg på Mailand vgs får opplæring i bruk av Zotero fra skolebiblioteket og kan finne bruksanvisninger og ressurser knyttet til opplæringen på vår egen nettside *rysjedamene.no*.

[Hva avdekket fokussamtalene?](#)

Intervjuene med fokusgruppene ble gjennomført i mars 2023. Mine spørsmål var generelle og jeg stilte ingen spørsmål hvor elevene trengte å navngi fag, klasse eller lærere. Elevene nevnte også sjeldent fag og lærer, bortsett fra når de var veldig fornøyde med noe. Det virket som om arbeidet med Holbergprosjektet har gjort dem oppmerksomme på forskningsetikk og anonymisering. Jeg laget en forskningsguide og avvek i liten grad fra spørsmålene jeg hadde bestemt på forhånd. Spørsmålene ligger nederst i rapporten og gjentas ikke i teksten, men i

min analyse av funn har jeg laget overskrifter som kategoriserer den kunnskapen jeg tilegnet meg under intervjuene. Generelt kan jeg dra følgende slutninger fra svarmaterialet:

Hva lærte elevene om kildekritikk på barneskole og ungdomsskole?

Svært få av informantene mente å ha fått praktisk opplæring i kildekritikk på barne- og ungdomsskolen. Det var stor enighet om at de lærte at det var viktig å sjekke forfatter og dato på kilder, men utover dette var det ingen praktisk øving i hvordan en kilde bør vurderes. Kun en av elevene hadde hatt uttalt undervisning i kildekritikk på ungdomsskolen og det var i en økt, på to timer, hvor det var snakket om både kildekritikk og kildeføring. Dette opplevde eleven som svært positivt. De øvrige elevene kunne ikke huske å ha fått opplæring i kildeføring. Mine spørsmål dreide seg her om kildekritikk og ikke om kildeføring, men det er likevel relevant å nevne sentrale funn rundt kildeføring ettersom elevene stadig nevnte det når de svarte på spørsmålene om kildekritikk. Denne sammenblandingen skyldes trolig at skolebiblioteket er helt sentralt i opplæringen i kildehandtering og kildeføring på Mailand.

Hva har elevene lært om kildekritikk i videregående?

Når det gjaldt opplæring i kildekritikk på videregående så var oppfatningen ganske lik hos elevene. Her opplevde de at lærerne tok det for gitt at de allerede kunne vurdere kilder og at dette var noe de hadde lært på ungdomsskolen, selv om dette altså ikke stemte med elevenes egen oppfatning av kunnskap. Det var derfor lite praktisk opplæring i kildekritikk i timene og det var fortsatt viktigheten av å sjekke forfatter og dato som ble gjentatt hyppig. Utover forfatter og dato var elevene usikre på hva som burde sjekkes. En elev mente at det hadde vært noe snakk om kildekritikk på Vg1, men her var det stor uenighet og flertallet var tydelig på at de ikke hadde fått noe praktisk opplæring i kildekritikk.

Hvordan leter og vurderer elever når de velger kilder?

Elevene var tydelig på at de stort sett lette etter kilder som skulle begrunne synspunkter de allerede hadde. De var altså ikke primært på jakt etter ny kunnskap når de lette etter kilder. Elevene brukte stort sett kilder de kjente til fra før. De kildevurderte sjelden selve innholdet i artikler, de var usikre på hvordan det skulle gjøres, men kun om forfatter fremsto som troverdig gjennom å være en fagperson. Her var det også viktig at forfatter var avbildet og at

nettsiden så moderne og profesjonell ut. Flere nevnte også at de sjekket nettsidens url og hvilke domeneopplysninger den inneholdt slik som at .com, .gov og .edu betød at det enten var kommersielt, tilknyttet organisasjon eller tilknyttet utdanning. Det var også viktig at kilden ikke var gammel og her opplever jeg at de fort avskrev kilder som var mer enn 3-4 år gamle. De unnlot å bruke blogger og forum dersom de ikke var på jakt etter argumenter for og imot en politisk sak. Når det var relevant å bruke personlige meninger fra “folk flest” gikk de vekk fra kriteriet om at forfatter måtte være en troverdig fagperson. Flere av elevene fortalte også at de lenge hadde trodd at varslinger om at en nettside ikke er sikker betød at kilden var kildevurdert og ikke hadde troverdig innhold. Det var uenighet i gruppene om hvorvidt Wikipedia var en kilde som kunne brukes og den ble avskrevet av flertallet, mens et fåtall mente at Wikipedia var undervurdert som kilde med tanke på at den var hyppig monitorert og redigert. Her vil nok lærers holdning til Wikipedia påvirke om elevene vil ha den på kildelista. Elevene kunne avvike fra prinsippet om kildekritikk og troverdighet dersom de fant en kilde som begrunnet et synspunkt de ønsket å få frem og de ikke kunne finne en mer troverdig kilde som dekket det samme. Da var det å kunne styrke eget argument altså viktigere enn kildekritikk. Flere av elevene nevnte at det å måtte lagre kilder inn i Zotero gjorde at de ble mer bevisst på hvilke kilder de valgte å bruke. De fleste elevene nevnte historie og religion som fag hvor kildekritikk var ekstra viktig og at det var mindre viktig i norsk og gym. Det var heller ikke særlig viktig i realfag. I noen fag var det nok med en kilde dersom denne var god f.eks. rettslære og psykologi.

Er det et kompetansemål i oppgavetekster å skulle reflektere rundt valgte kilder?

Jeg spurte om det var en del av vanlige oppgaver å skulle reflektere over kilder som var brukt og her var svaret et tydelig nei. Det var kun i muntlige presentasjoner hvor man innimellom skulle nevne og reflektere over kilder som var brukt. Noen av elevene mente det hadde vært lurt å reflektere over kilder de brukte, mens et flertall mente at de da bare ville ha sagt noe vagt om at forfatter var troverdig og at dato var sjekket. Dette henger trolig sammen med den litt mangelfulle opplæringen de mener å ha fått i praktisk kildekritikk gjennom skoleløpet og at de ikke vet hvordan de konkret skal vurdere innholdet i kilder og mene noe om dette. Det eneste unntaket fra refleksjon var statistikk. Ved bruk av statistikk måtte kildevalg begrunnes.

Er det vanskelig å finne argumenter fra begge sider av en sak?

Et av mine spørsmål gikk på om det var vanskelig å finne kilder til en sak hvor de ikke hadde stor grad av forkunnskap om emnet. Det ble da nevnt av flere at det var vanskelig å finne kilder som belyste begge sider av en sak, og at dette kunne knyttes til algoritmer. Flere mente at det ikke var noe problem å finne argumenter fra begge sider hvis man leste debattinnlegg og så på f.eks. *NRK Debatten*. Flere nevnte også at det ofte var den ene siden som ble dekket mest i mediene og at det derfor kunne være vanskelig å finne argumenter fra kilder de egentlig hadde planlagt å bruke, men som likevel ikke passet til argumentasjonen de var på jakt etter. Dette kan være interessante funn om man vil undersøke om mediene klarer å være nøytrale og objektiv i sin dekning av nyhetssaker. For den eleven som var mest politisk aktiv var det vanskelig å finne motargumenter til sine egne politiske meninger og hen måtte til tider ty til TikTok for å finne motargumenter. Dette gjaldt altså saker hvor hen hadde en tydelig politisk slagside og er et veldig interessant funn som kan vise konsekvensen av algoritmer og ekkokammer i praksis. Tidligere søk og profilbygging i nettleser kan gjøre at du får svært tilpassede treff når du søker på nett (Rysjedamene, 2020). For flere av elevene var det også et problem at de ofte raskt sympatiserte med en side og at det ble vanskelig å balansere argumentasjonen når personlige meninger raskt slo inn.

Flere av elevene viste seg å ha et felles programfag som ble trukket frem som et forbilde i bruk av kilder. I dette faget opprettet lærer en klassechat hvor elever kunne poste lenker til kilder de fant. Her opplevde elevene å finne kilder de selv ikke hadde klart å finne frem til og mente at dette var et godt eksempel på hvordan ulike algoritmer gir ulike trefflister. I dette faget var kildebruk og kildekritikk løftet høyt og det var utvilsomt noe elevene satte stor pris på. Samtidig var de klar over at valgfrie problemstillinger kunne gjøre en slik kildedeling vanskelig ettersom elever ofte jobber med ulik vinkling av temaer og har behov for spesifikke kilder som ikke er relevant for flertallet.

Ber elever om hjelp til å finne kilder eller å vurdere kilder?

Dessverre sa de alle fleste av elevene at de sjelden ba lærer om hjelp til å vurdere kilder. Dersom de var i tvil om en kilde kunne brukes ville de heller forsøke å finne en annen kilde enn å be lærer om hjelp. Dette skyldes at flere var redd for at lærer ville oppfatte eleven som faglig svak dersom de ba om hjelp. I tillegg var det flere som nevnte at de likte å finne ut av ting selv og at de heller ikke ville be venner eller foreldre om hjelp. Hvis det var

fellesoppgaver hvor alle elevene skulle skrive om samme sak var det også like vanlig som uvanlig at lærer tipset elever om relevante kilder. Her mente elevene at for mange tips fra lærer heller ikke var av det gode ettersom det da ble alt for mye å sette seg inn i. Her var det altså ingen gode slutninger å trekke om hva som ville være en god løsning for elever og lærere. En felles fortvilelse var i tillegg at lærerne ofte var dårlige på å oppgi kilder de selv hadde brukt. Hvis det ble delt ut kopier eller henvist til kilder i powerpointer var det vanskelig for elevene å finne tilbake til kildene når de senere ønsket å oppgi disse i eget arbeid.

Får elevene tilbakemeldinger på kildebruk og kildelisteføring i oppgaver?

For meg var det svært viktig å undersøke hvordan elevene opplever at de får tilstrekkelig tilbakemelding på konkret kildeføring fra lærerne. Jeg har sett mange kildelister igjennom årene som skolebibliotekar og jeg har ofte undret meg over at elever på Vg3 er unøyaktig med elementære opplysninger som forfatter og dato i kildelistene. Elevene satte tydelig pris på å ha fått opplæring i kildeføring på Mailand og undret seg over hvordan elever som ikke lærte dette på videregående ville mestre kildeføring som studenter. Min erfaring, etter å ha vurdert kildebruken i forskningsrapportene er likevel at elevene kan bruke Zotero som verktøy, men at de mangler grunnleggende forståelse av hvilke opplysninger som skal være med for at det blir korrekt APA7. Dette til tross for at vi har laget en stor nettressurs med opplæringsmateriale. Elevenes svar på mine spørsmål rundt dette forklarer dessverre graden av unøyaktighet. Elevene var unisont enige om at de sjelden eller aldri fikk tilbakemelding på kildelistene de leverte i skoleoppgaver. Elevene trodde at lærere generelt måtte være opptatt av hvilke kilder elevene brukte, men at de altså ikke fikk tilbakemeldinger. Flere nevnte at lengden på kildelisten fremstod som viktigere for lærer enn selve kildevalget. Det var kun en elev som hadde fått beskjed om at en kilde var rasistisk ved ett tilfelle, men utover dette ble lite kommentert. Dette til tross for at elevene ofte var klar over at de hadde vært unøyaktig med for eksempel forfatter og dato uten at det fikk konsekvenser for karakter. Dette forklarer i stor grad hvorfor elevene ikke blir mer eksakte og nøyaktige når de oppgir kilder og dermed går ut av videregående skole uten å ha oppnådd forståelse av hva korrekt kildeføring faktisk innebærer. Dersom elevene var blitt gjort oppmerksomme på at de i for stor grad var unøyaktige, ville de trolig også ha brukt både *kildekompasset.no* og *rysjedamene.no* mer aktivt og dermed blitt langt mer kildesmarte enn de er nå.

Kilder på eksamen

Elevene skal opp til eksamen for første gang til våren (koronagenerasjonen) og var alle bekymret for kildebruk på eksamen. De var usikre på hvilke kilder som var tilgjengelige og overraskende mange hadde inntrykk av at det kun var NDLA og SNL som var åpent på eksamensnettet og begrenset nett. Bekymringen var da om de ville klare å finne kilder til argumentasjon ettersom kildene som var åpne stort sett var faktabaserte og inneholdt få argumenter og synspunkter. Det var bekymring rundt om de måtte finne på argumenter selv, uten å kunne gjøre research, og om de fikk en type oppgaver som krevde at de hadde gjort forberedelser rundt kildevalg. En annen utfordring til eksamen er at elevene er vant til å google seg inn på nettsider. De er ikke vant til å søke direkte på en nettside, men heller trykke seg inn på relevante lenker fra trefflista i google, en mulighet som blir borte når internett er i begrenset modus. Jeg har ikke nok kunnskap om eksamensoppgavene til å vite om disse bekymringene er relevant eller unødig. Det fremstår som underlig for meg om det skal argumenteres uten mulighet til å finne relevante kilder.

Veien videre som student? Kan elevene nok om kildekritikk og tror de det finnes et kurstilbud?

Et mindretall av elevene scoret seg selv som gode til å vurdere kilder. Det de kunne om kildekritikk var kunnskap de hadde tilegnet seg gjennom egen erfaring og ikke gjennom opplæring. Disse antok at det ville være mer kursing i dette på videre utdanning som følge av at kravet til hvilke kilder som skulle brukes ble strengere.

De fleste elevene scoret seg som middels på å vurdere kilder, men også disse mente at egen kunnskap kom av erfaring og ikke av opplæring. De trodde i stor grad at de kom til å bruke samme typer kilder som student, men kanskje noe mer artikler og fagbøker. De som scoret seg som middels på kildevurdering trodde ikke at de ville få mer kursing i kildekritikk på høyere utdanning, men antok at de som underviser på høyere utdanning forventet at dette var kunnskap elevene allerede hadde. Som bibliotekar vet jeg at det fortviles over studenters manglende kunnskap om kildekritikk, kildesøk og kildeføring, det som i høyere utdanning kalles informasjonskompetanse, på utdanningsinstitusjoner (Høydal, 2014), så her tar elevene trolig feil om hvilke forventninger som møter dem. Manglende kunnskap om kildekritikk, kildesøk og kildeføring har vært et uttrykt problem i mange år, men det ser ikke ut til at det

bedrer samarbeidet mellom grunnskolen, videregående skole og høyere utdanning til tross for at det er uttalt at opplæringen ikke er god nok og at det må brukes tid på å lære nye studenter ting de burde ha kunnet fra før (NTB & Ertesvåg, 2020; UiT - Norges arktiske universitet, 2020). Det oppfordres til et bedre samarbeid mellom utdanningsinstitusjonene uten at det ser ut til å hjelpe i stor grad (Bjørnfeldt, 2019). Universitetet i Tromsø har laget et kurs i informasjonskompetanse beregnet på elever i videregående skole, *iKomp i VGS*. Dersom vår skole fikk rutine på å gjennomføre dette kurset i et fellesfag, slik at det når alle elever, ville de sannsynligvis stille mer studieforbereid enn de gjør i dag. Som skolebibliotekar tror jeg at en økt satsning på gode skolebibliotek gjennom hele skoleløpet kunne avhjulpet situasjonen noe. Hvis skolebibliotekarens kompetanse benyttes pedagogisk i undervisningen og bruken av skolebiblioteket innlemmes i skolens øvrige pedagogiske planverk, kan skolebiblioteket være skolens nav for å løfte og utjevne opplæringen i informasjonskompetanse gjennom hele utdanningsløpet. Det forutsetter riktignok at skolebibliotekaren og lærerne kontinuerlig samarbeider rundt planlegging, gjennomføring og evaluering av opplæring i kildekritikk, kildesøk og kildehandtering. Det forutsetter selvsagt også at skolene prioriterer å ha kvalifisert personell og god bemanning på skolebiblioteket. Her er dessverre lovverket for vagt når det ikke stiller noen konkrete krav til hva et skolebibliotek skal være. Det ser dessverre ikke ut til at det nye opplæringsloven som behandles i disse dager vil spisse kravene til tilgjengelighet, bemanning og åpningstid for skolebibliotek og da vil det fortsette å være rektors prioriteringer som avgjør om den enkelte skole har et godt skolebibliotektilbud. I dag er skolebibliotektilbudet i skolenorge et sorgens kapittel og ulikhetene er enorme (Aamli & OsloMet, 2017).

Hvilke ønsker og forslag til forbedring har elevene?

Alle elevene mente at mer felles opplæring i praktisk kildekritikk ville være nyttig på Vg1. Det var viktig at lærerne forstod at opplæringen var svært ulik og stort sett mangelfull på skolene elevene kom fra. Det var bedre å ta utgangspunkt i at elevene hadde lært lite enn å anta at de kunne vurdere kilder. De ønsket også at det skulle være lavere terskel for å be om hjelp til å vurdere kilder og at lærer kunne oppfordre til dette. Da trengte ikke elevene å bekymre seg for å fremstå i et dårlig lys ved å avdekke hva de ikke klarte å vurdere på egenhånd. Elevene nevnte også at det kunne være nyttig om lærere i etterkant av en innlevering kunne snakket litt om uheldige kildevalg og vise eksempler på unøyaktighet i

kildeføringen, uten å nevne navn. Her kunne også gode eksempler vises frem. For meg fremstår dette som gode forslag som enkelt kunne løfte fokus på kildebruk og kildekritikk.

Hva tenker elevene og skolebibliotekaren om Chat-GPT?

Elevene snakket litt rundt Chat-GPT og jeg velger å gjengi noe av dette ettersom det var relevant med tanke på kildekritikk. Flertallet mente det var noe som ikke var til særlig hjelp i oppgaveskriving. De mente det ville være tidskrevende å skulle finne kilder som var i samsvar med det Chat-GPT hadde skrevet. Dette viser at de er svært opptatt av at det skal føres kilder og det stemmer overens med bekymringen de hadde på vegne av elever som ikke hadde lært kildeføring. Det er mulig at elevene på det tidspunktet ikke visste at Chat-GPT også kan sette inn kilder i løpende tekst og lage kildeliste dersom man ber om det. Disse kildene vil i stor grad være rent oppspinn, men dersom elevene uansett ikke får tilbakemelding på kildebruken er det kanskje ikke sannsynlig at lærer vil oppdage at det er brukt kilder som ikke finnes. Det rapporteres allerede fra bibliotekene i høyere utdanning at studenter bestiller bøker og artikler som ikke finnes, etter å ha fått tips fra Chat-GPT til kilder (Bjøranger & Nordahl, 2023). Dette kan bli en tidstyv for bibliotekarer som bruker tid på å lete overalt etter artikler og bøker som ikke finnes. Forfatterne som oppgis på disse kildene er ofte personer som jobber med forskning og utdanning, og som har gitt ut publikasjoner som har tilsvarende tema og titler, men som likevel ikke har skrevet det Chat-GPT hevder. For min egen forskning var det betryggende å høre at elevene var bekymret for den kunstige intelligensens overfladiske forhold til kilder.

Min gjennomgang av kildeføringen til Holbergprosjektet og refleksjoner over elevenes nivå

Elever på Mailand skal bruke APA7 ettersom det er skolens valgte standard og all opplæring tar utgangspunkt i reglene for APA7. Jeg har sett igjennom alle oppgavene som er levert av elever i Psykologi 2 som deltok på Holbergprosjektet. Jeg har sett på hvordan kilder er ført i løpende tekst og hvordan kildelisten er satt opp, og om elevene har med opplysningene som gir korrekt APA7.

Generelt kan jeg si at mye av kildeføringen var veldig bra. Alle elevene hadde brukt Zotero som verktøy for å oppgi kilder. En elev var uheldig og valgte feil kildestil, men resten var

levert i APA7. Ettersom samtlige elever i psykologi 2 hadde god forståelse i bruk av kildeverktøyet Zotero, var det trolig en overkommelig jobb å rette opp i unøyaktighetene når de ble gjort oppmerksom på disse. I tilbakemeldingene var jeg tydelig på hva som var mangelfullt og linket til eksempler vi har liggende ute på vår egen nettside *rysjedamene.no* og til *kildekompasset.no* slik at elevene raskt skulle se hva som måtte endres og tilføyes i Zotero for å få korrekt kildeføring. En kort introduksjon om hvordan Zotero fungerer er beskrevet tidligere i rapporten min.

Gruppen i Psykologi 2 var delt omtrent i to, hvor halvparten var unøyaktige og halvparten var veldig nøyaktige når de tok med seg informasjon fra nettsider de brukte som kilder inn i Zotero. De fleste tilfellene av unøyaktighet var mangelfulle opplysninger om forfatter, tittel og dato selv om dette var å finne på nettsidene som var brukt. Det å være nøyaktig på dette er helt nødvendig for å føre kilder riktig og det er kun elever som lærer seg å være nøyaktig som vil gjøre dette korrekt som student. Det at halvparten av elevene er unøyaktige i en så formell rapport stemmer overens med mine funn om at elevene ikke får nok tilbakemelding fra lærere på hva som er god og hva som er mangelfull kildeføring og følgelig ikke øver nok på å gjøre det riktig. Når det gjaldt kildetyper som elever bruker i mindre grad, f.eks. lover, TV-episoder, podkaster osv. så var det mange feil i forhold til det som er korrekt APA7. Her har både *kildekompasset.no* og *rysjedamene.no* flere gode oppskrifter på hvordan dette løses i Zotero, men så lenge elevene ikke får beskjed om at slike kilder føres feil vil de ikke oppsøke ressursene for å finne ut av det.

Nå håper jeg at mine forskningsresultater vil føre til et kollektivt løft på skolen vår. Det må poengteres overfor lærerkollegiet at et introduksjonskurs i bruk av kildeverktøyet Zotero ikke betyr at elevene får opplæring i APA7. Det er kun jevnlig tilbakemelding på kildeføring, fra lærerne, som vil gi elevene forståelse av hva kildeføring innebærer og hvilke opplysninger som skal være med for ulike kildetyper. Jeg vil gå så langt som å si at opplæring i Zotero uten kontinuerlig tilbakemelding på hva som er bra og hva som er mangelfullt er å gjøre elevene en bjørnetjeneste fremfor å være et studieforberedende tiltak.

Et tiltak som trolig vil minimere unøyaktighet i kildeføring er om vi lar elever føre kilder manuelt på Vg1. Da må de hyppig sjekke med *kildekompasset.no* om de har med nøyaktige kildeopplysninger. Det kan gjøre både lærere og elever mer bevisst på hvilke opplysninger som skal være med og gjøre elevene bedre rustet til å vurdere sin egen nøyaktighet.

Opplæringen i Zotero i regi av skolebiblioteket kan komme på Vg2. Da vil jeg anta at

andelen av unøyaktighet vil bli langt mindre, samtidig som elevene likevel lærer seg et kildehåndteringsverktøy som gjør kildeføring raskt og effektivt i det kommende studielivet.

Hvilke kilder brukte elevene i forskningsoppgavene og var betalingsmurer et problem?

Jeg var veldig interessert i å finne ut om elevene fikk tak i kildene de trengte eller om betalingsmurer kom til å bli et problem. Kort oppsummert kan jeg si at de fleste elevene i Psykologi 2 brukte kilder de enkelt fant på internett. Skolebiblioteket lagde en lenkesamling med relevante nettsteder for forskning innen psykisk helse, integrering og samfunn, men når alle lager sin egen problemstilling så vil det fort være slik at lenkesamlinger ikke blir særlig relevante ettersom det blir for generelt når behovet er spesifikt for hver enkelt elev.

Min gjennomgang av rapportene viste at flere elever hadde funnet frem til masteroppgaver og doktorgradsoppgaver og brukte disse når det ble referert til tidligere forskning og funn som var relevant for temaet de skrev om. Det var kun et fåtall elever som underveis i forskningsarbeidet ba skolebiblioteket om å bestille inn fagbøker og ingen som ba om hjelp til å finne artikler som ligger bak betalingsmur. Da elevene hadde ferdigstilt sine rapporter spurte jeg om de hadde møtt på betalingsmur eller om de hadde fått tak i kildene de ønsket å bruke. 30% av elevene svarte at de hadde møtt på betalingsmur og dermed ikke fikk vurdert eller brukt kilder de i utgangspunktet ønsket å bruke. Jeg er usikker på hvorfor de ikke spør lærer eller skolebibliotekar om hjelp til å komme rundt betalingsmurer, kanskje kan det, som i tilfellet med å be om hjelp til å vurdere kilder, også her være at de ikke ønsker å fremstå som faglig svak overfor lærer. Det burde uansett være lav terskel for å be om hjelp på skolebiblioteket og mangelen på henvendelser skyldes kanskje at elevene ikke er klar over at skolebiblioteket kan låne inn relevant litteratur eller at de av tidsmessige årsaker velger bort kilder det tar tid å skaffe og lese. Her må det markedsføres bedre at skolebiblioteket kan bistå i kildesøk og undersøke nærmere hva som er grunnen til at elevene ikke strekker seg lenger i jakten på gode kilder. Det er en del av det studieforberedende arbeidet å gjøre elevene gode på å benytte seg av bibliotekets fysiske og digitale tilbud. I videregående skole har vi stort sett liten tilgang til databaser og da blir det ekstra viktig å fremsnakke universitets- og høgskolebibliotekene som et sted som må brukes aktivt når de blir studenter og kravene til kildebruk skjerpes ytterligere. Hvis ikke risikerer vi at de nye studentene ikke vet at de har tilgang til databasesøk og opplæring på biblioteket de tilhører.

Svakheter ved undersøkelsen

Ideelt sett kunne jeg ha snakket med elever fra alle våre Vg3 klasser, men det ville være for tidskrevende gitt Holberprosjektets korte tidsfrister. Det er også viktig være klar over at våre Vg3 elever har blitt hardt rammet av koronanedstengning og at undervisningen i kildekritikk kanskje ville vært annerledes dersom de hadde hatt mindre digital skole i slutten av 10.klasse og starten av videregående skole.

Konklusjon

Jeg hadde som ambisjon å avdekke hvilken opplæring elevene opplever å ha fått i kildekritikk i grunnskolen og videregående skole, samt å avdekke i hvilken grad de får tilbakemeldinger på egne kildevalg og kildeføring fra lærerne på Mailand vgs. Jeg ønsket også å undersøke hvilke kilder elevene i Psykologi 2 valgte å bruke i sitt eget forskningsarbeid og hvor nøyaktig de oppga kilder i både løpende tekst og kildelister. Kort oppsummert kan jeg si at elevene mener at opplæringen i praktisk kildekritikk er mangelfull og de ønsker seg både mer praktisk opplæring og mer tilbakemelding på kilder de bruker og henviser til. Resultatene fra fokussamtalene forklarer i stor grad unøyaktighetene min kollega og jeg ofte ser i kildelister når vi skal hjelpe elever i skranken på skolebiblioteket. Det var også tankevekkende hvor ofte elever møter på betalingsmurer og at de ikke gjør noen forsøk på å komme rundt murene ved å be lærer eller skolebibliotekar om hjelp.

Arbeidet med å avdekke hvordan det jobbes med kildekritikk på egen skole og hvilken tilbakemelding elevene får på generell kildeføring og kildevalg har vært svært nyttig og interessant. Jeg håper at funnene også er av interesse for mine lærerkolleger. Det kan hende mine ambisjoner for hva lærerne skal rekke over og detaljnivå på opplæringen er for ambisiøs. Funnene gir uansett en mulighet for å tenke nytt og langsiktig om hvordan vi gjør ting på vår skole for å ruste elevene best mulig til videre studier.

Kilder:

- Bjøranger, A. D., & Nordahl, V. M. (2023, februar 27). *Studenter bestiller bøker som ikke finnes – ChatGPT står bak*. NRK. https://www.nrk.no/sorlandet/studenter-bestiller-boker-som-ikke-finnes-_chatgpt-star-bak-1.16300521
- Bjørnfeldt, K. S. (2019, mars 22). *Kritisk tenkning og digital kildekritikk: Studenter trenger hjelp til å finne ut hva som er sant på internett*. <https://forskning.no/barn-og-ungdom-internett-pedagogiske-fag/kritisk-tenkning-og-digital-kildekritikk-studenter-trenger-hjelp-til-a-finne-ut-hva-som-er-sant-pa-internett/1314622>
- Høydal, Ø. S. (2014). *Norske studenter mangler kunnskap om kildekritikk*. <https://www.uv.uio.no/iped/forskning/aktuelt/aktuelle-saker/2014/kildekritikk.html>
- Kunnskapsdepartementet. (2019a). *Kjerneelementer—Læreplan i samfunnskunnskap—Fellesfag Vg1/Vg2 (SAK01-01)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/sak01-01/om-faget/kjerneelementer?lang=nob>
- Kunnskapsdepartementet. (2019b). *Kompetansemål etter Vg1 studieforbereende utdanningsprogram—Læreplan i engelsk (ENG01-04)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/eng01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv6>
- Kunnskapsdepartementet. (2019c). *Kompetansemål etter Vg3 studieforbereende utdanningsprogram—Læreplan i norsk (NOR01-06)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/nor01-06/kompetansemaal-og-vurdering/kv115>
- Kunnskapsdepartementet. (2019d). *Kompetansemål—Læreplan i geografi—Fellesfag i studieførebuande utdanningsprogram (GEO01-02)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/geo01-02/kompetansemaal-og-vurdering/kv49>
- NTB, & Ertesvåg, O. (2020, oktober 15). *Mange norske elever sliter med kildekritikk*. <https://www.utdanningsnytt.no/kildekritikk/mange-norske-elever-sliter-med-kildekritikk/257768>
- Rysjedamene. (2020). *Kildesmart med Rysjedamene—Fake news!* <https://www.rysjedamene.no/fake-news>

- Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4. utgave.). Gyldendal.
- UiT - Norges arktiske universitet. (2020, juni 17). *Slik skal ungdom bli kildekritiske og takle dagens informasjonsvirkelighet* / UiT.
https://uit.no/nyheter/artikkel?p_document_id=683937
- Aamli, K. & OsloMet. (2017, februar 26). *Etterlyser mer bruk av skolebibliotekene i undervisningen*. <https://forskning.no/boker-oslomet-partner/etterlyser-mer-bruk-av-skolebibliotekene-i-undervisningen/362684>

Intervjuguide

Pleier du å vurdere kilder når du jobber med oppgaver?

Hva ser du på når du vurderer om kildene passer til oppgaven din?

Er læreren din opptatt av hvilke kilder du bruker?

Får du ofte tips av lærer om hvilke kilder du bør bruke?

Er kildekritikk like viktig i alle fag?

Er det å reflektere rundt kildevalg noe som skal være med i oppgaver dere får av lærere?

Kan det være at lærere snakker om kildekritikk uten at dere oppfatter at det er det de snakker om.

Lar du være å spørre om hjelp fordi du tror lærer blir negativ hvis du ikke kan det?

Når du skal argumentere trenger du meninger som er både for og imot en sak. Klarer du å finne dette hvis du kan lite om temaet fra før? For eksempel Fosensaken om vindmøller og samer som pågår nå.

Hva gjør du da for å finne ut mer om saken/tema?

Føler du deg forberedt nok til å ta de rette kildevalg på eksamen?

Studietiden:

Tror du at du vil bruke andre typer kilder når du blir student?

Tror du at du må lære mer om å vurdere kilder når du blir student?